

már irodalmunk számos változatban, de Horváth Teri emlékezése újabb színekkel gazdagítja az alakuló képet. Szivárványos esztendők voltak: seregesen jöttek akkortájt a fiatal tehetségek, az ország minden tájáról, a nép minden rétegéből. Az egyik pesti bölcsész kollégiumban például, a József Attilában, három fiatal költő találkozott egy szobában: Juhász Ferenc, Nagy László és Simon István. A szomszédos színész kollégiumban, a Horváth Ádám népi kollégiumban is nagy volt a sereglés: az alapító tagok közül való Szirtes Ádám — többek között — Horváth Terikét mutatta be a társaknak. Horváth Terike, mint napos, Soós Imrének nyitott kaput. Soós Imre akkor jött a Hortobágyról, a konda mellől; pár hét múlva már négykezeset játszott a zongorán.

Tavaszi volt, történelmi tavasz: kinyíltak a szegénység előtt is a zárt aranykapuk; nyílhattak, lombosodhattak a vágyak. Akkor indult el Horváth Terike is a falujából, Rábatamásiából; akkor ébredt rá, hogy ő is valaki, hogy mennie kell, mert rendeltetése van. S akkor talált a kollégiumi közösségében igaz barátokra. S méltó célokra is. Természetes, hogy ezek az idők máig sem veszítették el ragyogásukat a szemében. Történelmi hangulatokat, tanárok, barátok arcát villantja, többek között Nádasdy Kálmán, Gellért Endre, Berek Kati, Szirtes Ádám arcát, s minden eddigi kísérletnél igazabban, teljesebben mutatja fel Soós Imre szivárványos alakját és fájdalmas tragédiáját. Olyan fejfát állít emlékezésében Soós Imrének, a korán pusztult színészóriásnak, mint Nagy László fejfásverseiben a sírba dőlt nemzedék-társaknak.

Horváth Teri keserédes emlékezése ezekben a fejezetekben hevül igazságtevő vallomássá. Amit Soós Imre sorsán keresztül, a szuverén ember bátorságával felvillant, az történelmi súlyú kérdés: miként alakult egy fényesen induló nemzedék sorsa. S egyben az író személyes kérdése is: miért, miként kerülhet szélre, perifériára egy fősodorban indult élet. Az élet változott, vagy a sodrás iránya?

A *Sári-gyöpnék* voltaképpen ez a legnagyobb kérdése. Ismételjük: történelmi nagy kérdése, amelyre választ kellene keresni a színháztörténetnek és az irodalomtörténetnek is.

A kérdés élő, a végleges feleletet majd az idő adhatja meg. Horváth Teri tudja, a nagy vállalkozásoknak még nem lehet vége. Változatlanul az életre szavazó lélek bizalmával vezeti tollát s vallja: „a legromgyosabb élet is többet ér a halálnál”. Nehéz helyzetek lehetnek, de az ember négyet számol, s minden megváltozhat. „Szeretem a csöndet — mondja egyik vallomásában —. Talán más lett a kor ízlése, de én hosszútáv futásra rendeztem be az életemet. Belátom bölcsen azt is, hogy ahol hegyek vannak, ott völgyeknek is kell lenniük. Biblikusan fogalmazva: hét bő esztendő hét szűk esztendő követ. Én tartalékokat magamnak annyi energiát, hogy a szűk esztendőkben kivárvam a bővebbeket.” (*Szépirodalmi*, 1978.)

CZINE MIHÁLY

Lényegében és krónikaszerűen

GRANASZTÓI PÁL: VÁROSOK, KÉPEK, ZENE

„Feljegyezni, megörökíteni eseményeket, történeteket, lényegében krónikaszerűen”, véli Granasztói Pál, könyve 117. oldalán, ez lehetett az írás eredete. De máris pontatlanul idézek: „Arra gondolok, hogy az írás eredeténél is ilyesmire lehetett.” Az emlékiratok kotta szerint játszó merevsége az, ami Granasztói könyveitől oly távol

áll, gondolom hirtelen; a pillanat méltánylása, megteremtése, e teremtés méltányossága, mely a legapróbb egység másféleségét is elképzelhetőnek tartja, sőt, máris belejátszatja a maga változatába: így lényegi és így krónikaszerű Granasztói Pál szépirodalmi életműve. Az emlékiratok mintha épp a legizgatóbb elemükkel rekesz-tenének ki, olvasót; a Granasztói által újabb irodalmunkban dzsesszszimprovizációk eredetiségével megteremtett külön műfaj (sajnos az, mert kevés társ sorakozik fel akár a közelébe is) a véglegesség mindenkori latolgatásával bocsát be, készletet arra, hogy életemet elevevebbé tegyem. Hogy magam is hozzátegyem: „Gondolom hirtelen.”

Csak azt nem szabad hinnünk, hogy itt bármit elhirtelenkedne az író. Granasztói maga vall erről könyve 115. oldalán: „...mindig arra törekedtem, hogy a valóságból, a tapasztalásból szűrjek ki nézeteket, ha tetszik, elméleteket.” S hozzáteszi: ki igazodik el mármost abban, hogy erről a kérdésről homlokegyenest eltérő vélemények vannak, melyek szerint „az elmélet előbbre való, mint a tapasztalat...” A *Városok, képek, zene* úgy segít megint e döntés ügyében, hogy tapasztalati anyagot ad, egy kiváló író jól meggondolt, de a pillanat hatására formálódó improvizációit, ennek az indázó zenének egységes foglatatát: *stílust*, mely mintha továbbfejlesztésre alkalmas településtér lenne. Nem zaklat elméletekkel Granasztói; azt írja könyve 123. oldalán: „...otthonosabb... addig voltam, amíg a magam által is ismert valóság visszfényét... láthattam képeken, művekben”. A Granasztói-műfaj termékeny előnye, hogy követésre serkent, nem epigonságra; hiszen a rokon súlyú anyag valódi hitelét csak a hasonló tehetség adhatja meg, s ez az adomány igen összetett: tudás, tapasztalat, érzékenység, rend és kiszolgáltatottság, az élet magabiztos szeretete, a létezés egyszerű formáinak élvezete, a társas magány szerencsésen termékeny közege kell hozzá, és még sok minden, felszámálhatatlan; s valami átfogó többlet, meghatározhatatlan. Ez utóbbi, egyes-egyedül ez biztosíthatta, hogy Granasztói immár tizenöt. éve ott áll, mind meggyőzőbben, azon a kivételesen méltányos helyen, mely szakosodva szerencsétlenkedő „szellemi” civilizációinkban, a maga lehetőségei szerint általános emberi összképet tár. A szerencsésen megválasztott hely, a méltányosság, olyan jutalom, melyet a rend szeretetének méltán kellene elnyernie; Granasztóinál ez máris vigasztaló példát kínál, bátorítást saját szerény igyekezetünkhöz, s talán ez az egyik helyes olvasási módja az ő gazdag könyvsorozatának, melynek mintegy esszenciáját, különkalauzát adja a *Városok, képek, zene*. Ez az író a rendet olyképp szereti, hogy megkeresi saját helyét, azt a pontos, érzékeny sugárzási lehetőséget, ahonnan ő *adhat* valamit ennek a maga által is teremtett rendnek. Nem is az úgynevezett elméletekkel szemben táplált gyanakvás jellemzi a leginkább, hanem az önösséget rejtő „objektivitások” szerencsés hiánya. Granasztói részéről nem külön „gesztus”, hogy meghív minket asztalához. (Egyébként: efféle „asztalokról” is igen bensőségesen esik szó a könyvben; szellemi és természeti lényegű együttlétekről, ahol a szerző több értelemben is vállalja a házigazda-szerepet; s ennek alapja elsődleg az, hogy — mint már korán megállapították róla — szeretettel néz a tálba. Így egészíti ki egymást a művében egyre inkább feloldódó magánember és az egyént *valójában* formáló mű érzelmvilága. Kosztolányi kései költeményeinek létezeretete jut eszembe Granasztói bensőséges szemléletéről. Nála is ragyogni kezdenek akár a legapróbb dolgok; és szerényen idézik a csillagvilágokat. Hitellel, persze, csak a városok méreteiig merészkedve, hál’ istennek!) Nem külön gesztus vagy tartás tehát ez a házigazdaság, hanem az egészséges, teremtő tanácsstalanság velejárója: Granasztói állandóan kérdez, mert tudni akarja, ki ő maga. Nem tárgyakba vetíti ki a személyiségét, hanem egy „nagyobb vendégség” elemeként fogadja el; és amit befogad, ennek jegyében rendezi. Így alakul ki könyveinek utánozhatatlanul egyszeri szerkezete is. Szerkezeté egyesülnek az egymást idéző képek: városok és nők élet-helyzet-rokonsága, a dzsessz és Bach s az ócsai templom, Genthon István és Fülep Lajos művészettörténész-egyénisége kerül egymás mellé, egészíti ki egymást vagy fejlesztí tovább, nagyobb renddé, a részletként maradtálán hiteli alapelemet. A könyv nyitó mozzanata máris a levegőbe emel, hogy megtudjuk: közelségre vágyik Granasztói, föld- és mozzanatközelségre, de már annak az embernek az óhajtá-

sával, aki megtanulta szervezetségükben is egynek látni a dolgokat. Így jutunk el az öröm és a tőprengés apróbb-nagyobb mozzanatain át valami ösképszerűhöz, amit az anyafogalom családon túli kitágításával jelez Granasztói. A termékenyen társas magány jegyében élnek benne az élet átmeneti fokozatai: család, közösség stb.; átmenetiségük felismerése révén hitelesebbek, mintha elemi adottságként léteznének; a szervezetséget azonban az építész Granasztói nem fogja fel a vívmányok ne-
továbbjának, hanem — a „felelősség” szó felelős használatát keresve — az emberi élet, az otthonok megformálásának, fogyatékoságainak hordozója. S egyben: a to-
vábbtlépés fokozata. Szólók és kettősök, összefonódó közös játék — ez a *Városok, képek, zene szerzőjének* eszköztára. Lakható (mert: továbbgondolható, saját haszná-
latunkra egyéníthető) térré, látható képekké szerveződik könyvének élményanyaga; és úgy lesz zenévé, hogy élményanyagként csak az alapdallam eljátszásának idejéig
marad meg, utána, mint a barokk muzsika vagy a dzsessz individuális kiszámítha-
tatlansága, e váratlanságok sosem önkényes rendje érvényesül, tulajdonképpen így
születik meg magasabbrendű minőségként. Ezért nem emlékiratok ezek; már a *Val-
lomás és búcsú* sem az volt; s ha mégis gazdagítják ekképp az olvasót, engem a
leginkább két tenorszaxofonos ritka szép együttjátszására emlékeztetnek: hogy ezt
egyszersmind hálás ajándékként adjam Granasztóinak, biztatásul mintegy, hogy amit
szeret, ami annyira — nem első vagy második, de számozhatatlan, rangsorolhatatlan
— énjévé vált, a nála huszonöt-harminc évvel fiatalabbak közt is tovább élni bír,
mondom. Coleman Hawkins és Ben Webster szaxofonkettőseit vélem hallani, mikor
ezt az oly kétarcúan egyéni életművet olvasom; az egyik szólam keményen, klasz-
szikusan, határozottan, de már-már ennek feloldását serkentve, önmaga meghaladá-
sára biztatva, kikezdehetetlenül tökéletes alap, s erre indázódik fel a romantikusabb,
fátyolosabb, el-elcsukló, olykor viszont épp így szinte felhördülő újabb hangszín-
lehetőség. Végőskig leszűrt, példászerű bizonyosságok; és ezek elevenségéből sarjadó,
egyenértékűen komplementer nyugtalanság, szenvedély, elbizonytalanodás... valami
nagyon esendően emberi és általános élményvilág szerveződik küzdelmesen hitelessé
a legújabb Granasztói-könyvben, mely talán a leginkább vendégszerető valamennyi
közül: mintha az írónak nyugalmat adna, hogy egyre tisztábban hallja saját dalla-
mát és improvizációit, és ez utóbbiakkal már nem is annyira továbbfejleszt, mint
lehetővé tesz, serkent, meg-megnyit valamit, szintézise nyomán az újabb, a még
újabb, már nem mindenben őt érintő „helyi értékek” elemzése válik időszakos-
sá. Az európai gondolkodó fiatalabb értelmiség példaképeinek tekintheti Granasztói telje-
sítőményét; és pótolhatja, ha bírja, ami a magyar szellemi horizont olykori szűkösse-
gei miatt, a század első évtizedének környékén született szellemi nagyságaink — de
még az őket követő nemzedék szemléletéből is hiányzik. Tovább és tovább! az őszin-
teségben, a részletek más-más területének feltárásában, egyáltalán, ebbéli igyke-
zetünkben: ez Granasztói könyvének szerető biztatása. Nyílt, felnőtt, kultúrát és
„natúr” életet természetesen egybeérző gondolkodást tanít; s megindít valami olyan
érzékenységgel, mely a valóban jeles francia vallomástevők regényesen tárgyyszerű
sajátja. (*Szépirodalmi, 1976.*)

TANDORI DEZSŐ